

Наукова робота

на тему: «Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств в умовах зони
вільної торгівлі»

Шифр «СВД»

АНОТАЦІЯ

Актуальність тематики. Розвиток сучасного світового господарства характеризується прискоренням глобалізаційних тенденцій, посиленням міжнародної конкуренції, удосконаленням продуктивних сил на основі науково-технічного прогресу, що зумовлює поглиблення процесів інтернаціоналізації, активізацію інтеграції національних економік у систему міжнародного поділу праці і формування регіональних інтеграційних об'єднань, які сприяють підвищенню національної конкурентоспроможності й поліпшенню економічних і політичних позицій окремих держав.

Досвід функціонування інтеграційних об'єднань свідчить, що в їх межах спостерігається позитивна динаміка зростання показників експорту та імпорту, ВВП та обсягів інвестицій.

Мета і завдання. Метою наукової роботи є розроблення теоретико-методологічних та методичних засад конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах зони вільної торгівлі (ЗВТ). Для досягнення зазначеної мети у роботі встановлено і розв'язано такі завдання: 1) проаналізовано діяльність зони вільної торгівлі між Україною та Канадою на початковому етапі її створення; 2) досліджено сучасне становище України при торгівлі з Канадою, динаміка експортно-імпорتنної діяльності; 3) рекомендована система індикаторів оцінювання роботи зони вільної торгівлі між Україною та Канадою з метою визначення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в сучасних умовах активних глобалізаційних та інтеграційних перетворень; 4) здійснено апробацію запропонованої системи індикаторів визначення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в Асоціації Професійних Митних Посередників.

Методика дослідження. Для досягнення встановленої мети та розв'язання окреслених завдань у роботі були використані такі методи наукового дослідження: методи критичного та компаративного аналізу – для аналізування наукової бази у сфері визначення ефектів оцінювання роботи зони вільної торгівлі між Україною та Канадою; методи статистичного

аналізу; графічний та індексний метод для розроблення та наочного відображення ефектів роботи зони вільної торгівлі з метою визначення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Наукова новизна дослідження полягає в:

- удосконаленні теоретико-методологічних положень щодо аналізування зони вільної торгівлі між Україною та Канадою на основі системи індикаторів та гравітаційної моделі.

Теоретичною й методичною основою наукової роботи є праці вітчизняних та зарубіжних науковців, що присвячені різним аспектам визначення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах роботи зони вільної торгівлі, матеріали періодичних видань, статистичні дані, Інтернет-джерела.

Загальна характеристика роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку і рекомендацій та списку використаних джерел. В першому розділі проаналізовано сутність процесу створення зони вільної торгівлі між Україною та Канадою, проаналізовані результати діяльності зони вільної торгівлі на початкових етапах. Другий розділ роботи ґрунтується на заходах щодо компромісного вирішення проблем, які виникли при створенні зони вільної торгівлі між Україною та Канадою.

У третьому розділі рекомендовано застосування індексного оцінювання ефекту роботи зони вільної торгівлі, методів моделювання загальної і часткової рівноваги, гравітаційних моделей та представлено результати його апробації в Асоціації Професійних Митних Посередників. Робота містить 5 рисунків, 7 формул та список літератури із 19 використаних джерел.

Ключові терміни: зона вільної торгівлі, конкурентоспроможність, індекси, моделі.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКА СПІВПРАЦЯ В МЕЖАХ ЗВТ	7
РОЗДІЛ II. КАНАДА ТА УКРАЇНА. ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІСТЬ КОМПРОМІСНОГО ВИРІШЕННЯ	17
РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ	19
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	27

ВСТУП

В основі процесу глобалізації лежить інтернаціоналізація відтворювального процесу в масштабах світової економіки. Поглиблення історичного процесу міжнародного розподілу праці настійно вимагає тісної взаємодії національних господарських механізмів, які поступово інтегруються в регіональних (або субрегіональні), а потім і в єдиний світогосподарський комплекс.

Поступальний розвиток інтернаціоналізації відтворювального процесу супроводжується зниженням його ефективності при національно-державній формі організації виробництва. Формування регіональних комплексів окремих країн на базі географічної близькості, а також схожого рівня економічного і культурного розвитку є одним з ефективних способів подолання цього бар'єру.

Підтвердженням цієї тенденції є створювані у всіх регіонах світу інтеграційні угруповання і об'єднання, які при сприятливому збігу обставин можуть з часом трансформуватися в економічні і навіть політичні союзи. Подальшою є перспектива формування на основі крупних регіональних інтеграційних організацій єдиної глобальної системи світового господарства.

Сам процес глобалізації прискорюється у міру зростання ступеня інтернаціоналізації відтворювального процесу. Об'єктивна потреба в ній особливо посилюється в періоди кризового стану світової і національних економік ведучих промислово розвинутих країн.

Разом з тим в сучасних умовах існує певний обмежувач рівня інтернаціоналізації виробництва. Таким інструментом виступає свобода доступу на багато національних ринків, регульована місцевою виконавчою владою, для якої завдання національного економічного розвитку на користь всього населення залишаються пріоритетними у порівнянні з вузькокорпоративними.

Глобалізація не сприяє формуванню справедливого світопорядку, але сама по собі не посилює несправедливість, що існує в світі, оскільки

ґрунтується на формально добровільному ухваленні всіма країнами системи організації товарного виробництва, що склалася. При цьому вона свідчить про нездатність багатьох держав побудувати демократичне суспільство і одночасно забезпечити ефективну економічну систему. Прямий тому доказ — розрив, що заглиблюється, в добробуті індустріально розвинених країн, країн, що розвиваються, а також майнова нерівність в самій групі розвинених країн.

Запровадження режиму вільної торгівлі з перспективним торговельно-економічними партнерами дозволяє Україні диверсифікувати географію та номенклатуру національного експорту за рахунок лібералізації ринків таких країн у довгостроковій перспективі.

Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Канадою офіційно набула чинності з 1 серпня 2016 року. Процес підписання тривав з 2010 року і містив 6 раундів переговорів. Ратифікація угоди про зону вільної торгівлі між Україною і Канадою в перспективі відкриває для нашої країни значний «кусок пирога» величезного північноамериканського ринку. Угода відкриває для українських експортерів безмитний доступ майже до всього канадського ринку. Що торкається Канади, то ця країна скасовує митна лише для 72% канадських товарів, а на решту діє перехідний період до 7 років.

Головна перевага цієї угоди для України полягає в частковій лібералізації важливих для України сільськогосподарських товарів, а також тарифні квоти на певну групу товарів.

Звичайно, що ратифікація угоди зони вільної торгівлі з Канадою — це важливий крок на отриманні дозволу експорту українських товарів на північноамериканський ринок, але, на жаль, згідно статистичних даних канадських ринок для України не є привабливим для вітчизняних експортерів.

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКА СПІВПРАЦЯ В МЕЖАХ ЗВТ

Підписання Угоди автоматично дозволить українським експортерам вийти на канадських ринок без сплати мит майже на всі товари. Головне це торкається сільськогосподарської продукції і готових виробів. Однак є винятки [3]:

- для аграрної продукції Угода передбачає нульові ставки мит для всіх сільськогосподарських продуктів, окрім 108 тарифних ліній які можна буде експортувати без мит в межах глобальних квот Канади. Це, зокрема, птиця молочні продукти, яйця і яєчні продукти, сири та цукор.
- для промислової продукції винятком є легкові автомобілі – на них встановлений перехідний період в 7 років, за який мита поступово знизяться до 0%.

Найбільші переваги від скасування мит отримають українські виробники одягу (буде скасоване мито в розмірі 17,2%) та взуття (9,7%), представники машинобудівної (5,6%) та хімічної галузей (4,5%), а також аграрії (4,5% для овочів та фруктів) [4].

Для Канади Угода не передбачає значних переваг. Мита будуть скасовані лише на три четверти канадських товарів. Решта скасовуються поступово протягом 7 років.

Так українські виробники зможуть експортувати в Канаду як сільськогосподарські товари так і продукти її переробки, що є важливим для українського АПК, також товари харчової, легкої, хімічної, нафтохімічної і машинобудівної промисловості.

Скасування мит розповсюджуються виключно на товари походженням з України або Канади.

Головною вимогою Угоди є прозорі правила визначення країни походження – товари повинні бути повністю вироблені на території однієї із

країн, або бути достатньо переробленими відповідно до детально прописаних правил походження.

Завдяки Угоді передбачається прозорість всіх регуляторних актів та необхідний доступ до них у сфері взаємної торгівлі.

У випадку значного зростання імпорту з Канади після скасування ввізних мит Україна матиме право застосовувати надзвичайні захисні заходи для стабілізації ситуації. Зокрема, протягом перехідного періоду можливе тимчасове підвищення мит з метою запобігання значної шкоди українському національному виробникові [3].

Угода надає підприємствам доступ до участі в процедурах державних закупівель на рівні центральних урядів обох держав, це держзакупівлі, які проводитимуться будь-якими структурними підрозділами урядів, зокрема — аеропортами, поштовими мережами та мережами громадського транспорту (залізничним та метро).

На сьогодні електронна торгівля міцно увійшла в наші життя. Відображена важливість e-commerce й в угоді про вільну торгівлю між Україною та Канадою. Обидві країни зобов'язуються не застосовувати митні чи будь-які інші збори до продукції, яка поставляється в електронній формі. Це полегшить комерційні процеси для бізнесу, залученого до торгівлі в інтернеті.

За розрахунками Мінекономіки скасування ввізних мит призведе до додаткового 3,5% приросту експорту в Канаду за рахунок розширення вже існуючих поставок українських товарів.

Також угода про вільну торгівлю сприятиме поглибленню інвестиційної співпраці. На сьогодні основними галузями прямих іноземних інвестицій з Канади є добувна і переробна промисловість, торгівля автотранспортними засобами, транспортування та складське господарство, операції з нерухомим майном, адміністративне та допоміжне обслуговування [6].

Отже, враховуючи те, що Канада відкриває 98% свого товарного ринку для українського експортера, а Україна – 72% можна говорити про вигідні умови співпраці для обох країн у міжнародній торгівлі [7].

Крім того, очікується щорічне зростання іноземних інвестицій з Канади. Зараз основними напрямками для канадських інвесторів є видобувна і переробна промисловість, транспорт і складські комплекси, операції з нерухомим майном, торгівля автотранспортними засобами.

Також очікується зростання конкуренції між виробниками цих двох країн, що призведе до зменшення цін, покращення якості товарів, залучення нових технологій. Останній аспект особливо важливий для України.

Не слід забувати, що вітчизняні виробники, які будуть торгувати з канадськими партнерами можуть скористатися перевагами ефекту масштабу виробництва і таким чином зменшити собівартість власної продукції, що в свою чергу, призведе до зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Немаловажним позитивним аспектом стане посилення позиції України на різноманітних міжнародних і торгових переговорах, що особливо важливо з теперішньою ситуацією на Донбасі.

Всього до 2022 року Мінекономіки розраховує збільшити експорт України в Канаду в 10 разів до 200-300 млн доларів. За оцінками експертів, зона вільної торгівлі дозволить наростити експорт з України як за вже налагодженими товарними групами, так і за рахунок товарів, які до цього в Канаду не постачалися [4].

Однак, враховуючи рівень конкуренції, українським виробникам уже сьогодні потрібно почати досліджувати канадський ринок, вимоги і переваги канадських покупців. Коли з'явиться можливість, вони зможуть постачати свою продукцію без мит, але успіх на канадському ринку буде супроводжувати лише тих, хто зможе запропонувати конкурентоспроможний товар, що відповідає смакам і вимогам споживачів.

З моменту, коли набула чинності угода про вільну торгівлю, Канада відкриває доступ на свій ринок для українських постачальників промислової і сільськогосподарської продукції. Українські товари можуть ввозитися на територію Канади без тарифних і нетарифних обмежень.

Проте, крім позитивних моментів від угоди про вільну торгівлю, виникає і низка ризиків.

Зараз у торгівлі України з Канадою існує серйозний дисбаланс. Тільки за минулий рік імпорту перевищив експорт в 7,5 разу. Так, за даними Держстату, у 2019 році українські компанії експортували в Канаду товарів на 85,51 млн доларів, тоді як імпортовано - на 194,71 млн доларів. Ринок Канади характеризується високим рівнем ємності і споживання. У 2019 році Канада імпортувала товарів і послуг на суму, що перевищує 597 мільярдів доларів. В минулому році експорт з України в Канаду склав 85,51 млн дол., це всього 0,0017% від загального рівня канадського імпорту. Частка нашої країни у торговому балансі Канади дуже незначна, що свідчить про великі можливості для зростання товарообігу між країнами (рис. 1) [5].

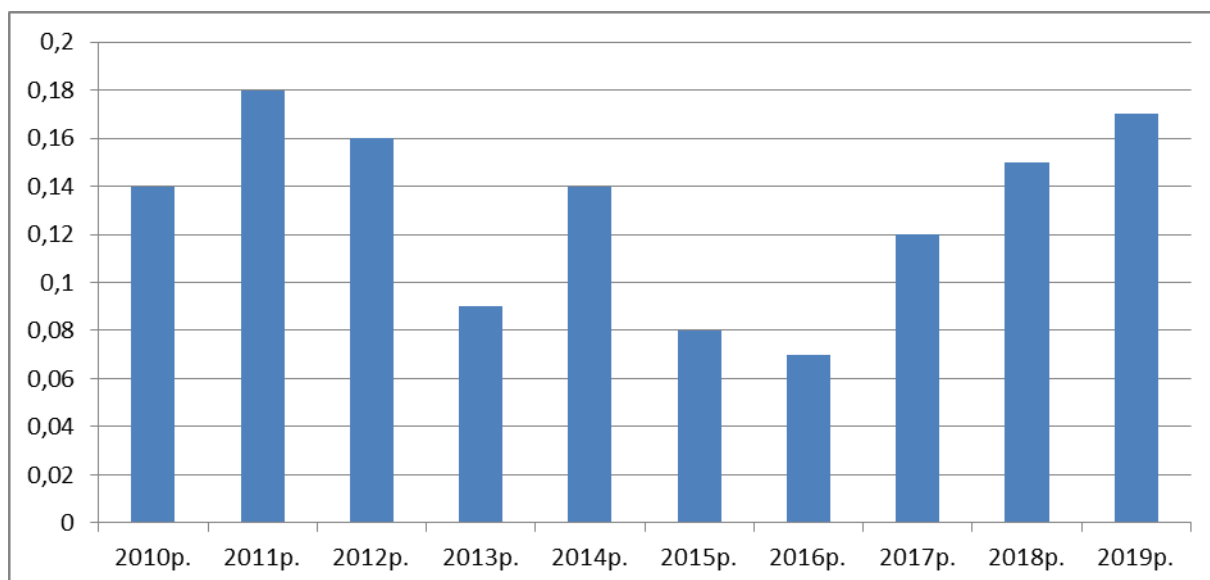

Рис. 1. Частка експорту в Канаду від загального українського експорту за 2010-2019 рр.

(За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України)

Підписання угоди про зону вільної торгівлі України з Канадою вносить ризики лише для українських виробників, які отримають значно вищий рівень конкуренції зі сторони канадської продукції, яка, очевидно, більш масово з'явиться на українському ринку.

Також може очікуватися вплив ресурсів з певних галузей в Канаду, як біль розвинену країну, з метою оптимізування великих транспортних витрат.

Необхідно врахувати можливість проникнення на український ринок компаній, які будуть здійснювати політику протилежну політики економічної безпеки України, особливо у сфері агропромислового комплексу. Як приклад, можна назвати американську транснаціональну корпорацію «Monsanto», яка займаються закупками насінневого фонду, і таким чином, монополізує сільськогосподарський ринок.

Враховуючи різний рівень економічного і соціального розвитку двох країн, сторони будуть застосовувати принцип асиметричності тарифних зобов'язань, що дозволить Україні скасовувати ввізні мита на імпорт більш тривалий час. Це надасть можливість нашій країні адаптувати свою економіку до умов вільної торгівлі.

Потрібно врахувати, що перевагами вільної торгівлі також скористається і канадський бізнес, що може призвести до зростання поставок канадських товарів в Україну і погіршення сальдо зовнішньої торгівлі між країнами. Зараз сальдо зовнішньої торгівлі між Україною і Канадою глибоко негативне, експорт менше від імпорту в 6,5 разів [5].

Високий рівень конкуренції на канадському ринку може призвести до того, що вітчизняні товари не зможуть конкурувати, що потребує додаткових ресурсів і державної підтримки для підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Існує ризик, що основними напрямками експорту в Канаду стануть сировина і напівфабрикати. Зростання експорту буде досягатися за рахунок товарів з низьким рівнем доданої вартості на шкоду високотехнологічній

продукції з більш високим рівнем прибутковості. Сировинна продукція піддається сильним ціновим коливанням, особливо у періоди економічних спадів, що чинитиме істотний вплив на рівень експортних поставок і знижуватиме конкурентоспроможність українського експорту.

Зона вільної торгівлі між Україною та Канадою може стати основою для нових виробничих і торговельних взаємозв'язків.

У зоні вільної торгівлі з Канадою переважає більше не торговельна, а інвестиційна сторона. Завдяки тому, що Україна має зону вільної торгівлі з Європейським Союзом, очікується приплив канадських інвестицій в Україну, для налагодження тут виробництва продукції і для її збуту на найбільш платоспроможному ринку — європейському. Багато канадських виробників захочуть скористатися дуже хорошою комбінацією економічних переваг з розміщення виробництва в Україні: з одного боку — наявність всіх типів ресурсів в Україні, з другого — найдешевша робоча сила в Європі. І геополітичне становище — в центрі Європи, і зона вільної торгівлі України з ЄС — це очевидні переваги, якими канадські виробники скористаються [9].

Маючи безмитний доступ на ринок Євросоюзу, Україна може стати інвестиційно-виробничим майданчиком для канадських компаній, що поставляють свою продукцію до ЄС. Канадські компанії зможуть розміщувати в Україні підприємства з остаточної збірки або повноцінні виробничі комплекси, і постачати вироблену продукцію в країни ЄС на безмитній основі.

Цей механізм може працювати і навпаки. Європейські компанії отримують можливість налагодити виробництво або кінцеву збірку продукції в Україні для її безмитного експорту до Канади.

Такий варіант може стати привабливим за умови поліпшення інвестиційного клімату в Україні та забезпечення гарантій для іноземних інвесторів.

Крім того, в кооперації з канадськими компаніями український бізнес отримуватиме можливість постачати свою продукцію в США на безмитній основі.

У Канаді створена ціла індустрія для експорту в США в рамках північноамериканської зони вільної торгівлі, функціонує мережа логістичних комплексів, орієнтованих на забезпечення поставок до США. Канада може стати перевалочним центром для подальшого експорту українських товарів на американський ринок [9].

Зважаючи на різкий спад експорту з України в Росію і країни СНД, вихід українського бізнесу на ринки Канади і США є кроком актуальним і своєчасним.

Беручи до уваги невеликий обсяг зовнішньої торгівлі між Україною та Канадою, найближчим часом серйозного прориву у зовнішній торгівлі між країнами очікувати не варто. Однак якщо вікно можливостей використовувати правильно, в перспективі можна очікувати помітне зростання українського експорту та інвестицій в економіку України.

Незважаючи на те, що канадський споживач добре ознайомлений з українськими товарами, проте аналіз даних за останні роки співпраці може бажати кращого (рис. 2) [5].

Про це свідчать такі показники:

- у структурі українського експорту Канада знаходиться на 77-му місці – між Кенією й Албанією;
- до Канади Україна експортує всього 0,08% від свого загального експорту;
- у канадському імпорті частка України становить усього 0,007%;
- прямі іноземні інвестиції з Канади в Україну становлять 0,3% від загального обсягу іноземних інвестицій;
- за останні п'ять років експорт до Канади скоротився в півтора рази – зі \$120 млн в 2011 році до \$85 млн – у 2019-му.

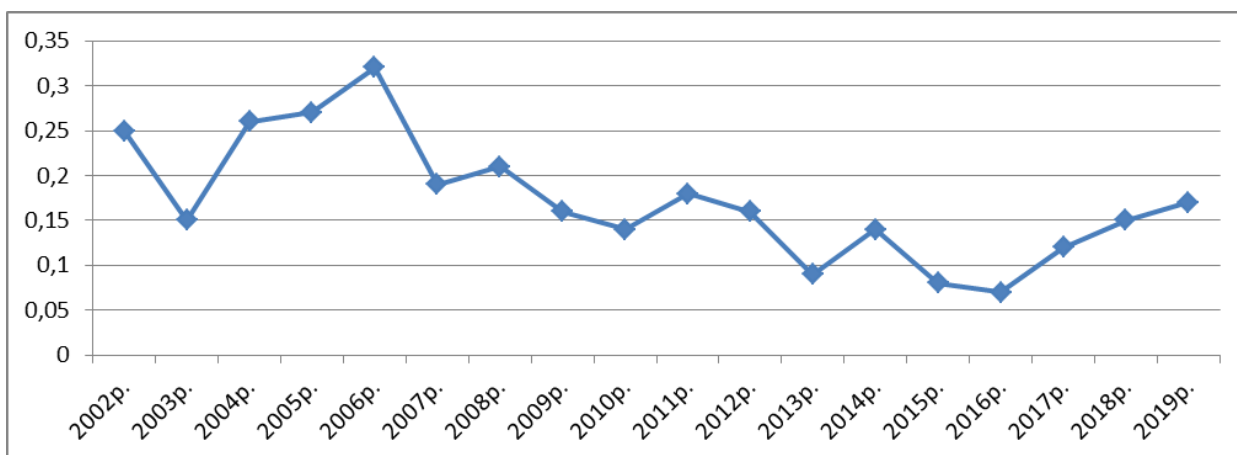

Рис. 2. Динаміка українського експорту до Канади в % від загального експорту у 2002-2019рр.

(Джерело: Державна служба статистики України)

Торгівля з Канадою для України хронічно дефіцитна. З 2007 року імпорт з Канади значно перевищує експорт в Канаду. Причому торговельний дефіцит має тенденцію до збільшення. Після введення в дію Угоди про Зону вільної торгівлі тенденція збережеться і, швидше за все, навіть посилиться. Як це сталося у випадку ЗВТ між Україною та ЄС – торговельний дефіцит збільшився з \$2,3 млрд у 2015 році до \$4,56 млрд у 2019-му (майже в 2 рази) (рис. 3) [5].

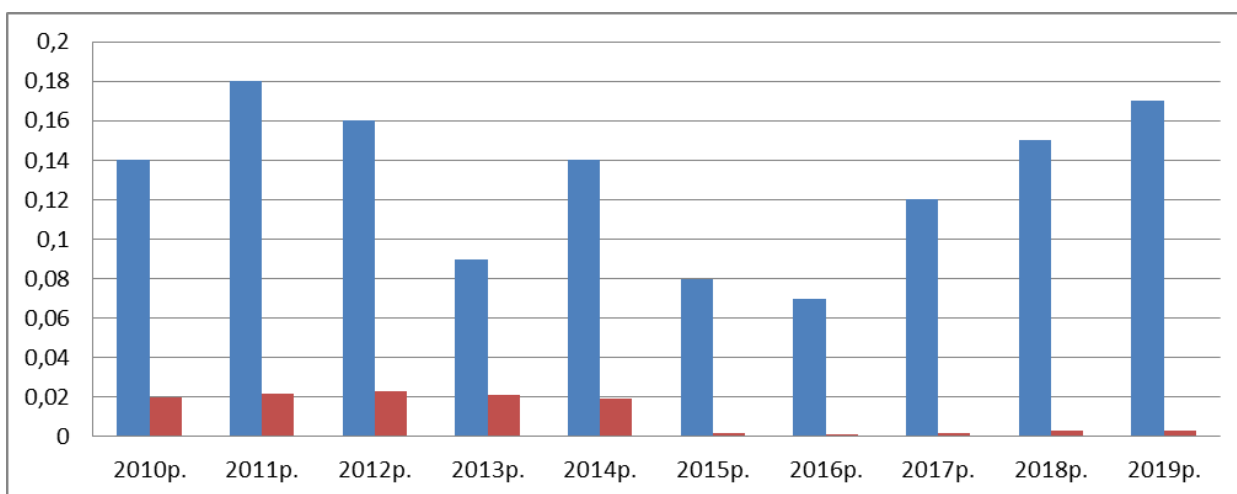

Рис. 3. Частка українського експорту в структурі міжнародної торгівлі України та Канади за 2010-2019 рр.

(Джерело: Державна служба статистики України)

Варто зазначити, що українським виробникам буде дуже непросто конкурувати з американськими і мексиканськими товарами на канадському ринку.

Високий рівень конкуренції на ринку Канади може призвести до нездатності українського експортера конкурувати та потребуватиме додаткових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності товару.

Ризик зростання експорту сировинних товарів з низькою доданою вартістю, що в умовах значного коливання цін на сировинних ринках призведе до падіння вартісних показників чистого експорту, а в свою чергу негативно вплине на платіжний баланс і валютний курс.

У товарній структурі українського експорту в Канаду переважають такі товари (рис. 4) [5]:

- мідь (29,73%);
- залізничний рухомий склад та допоміжне обладнання (11,52%);
- пігменти, фарби, лаки та супутні матеріали (8,13%).

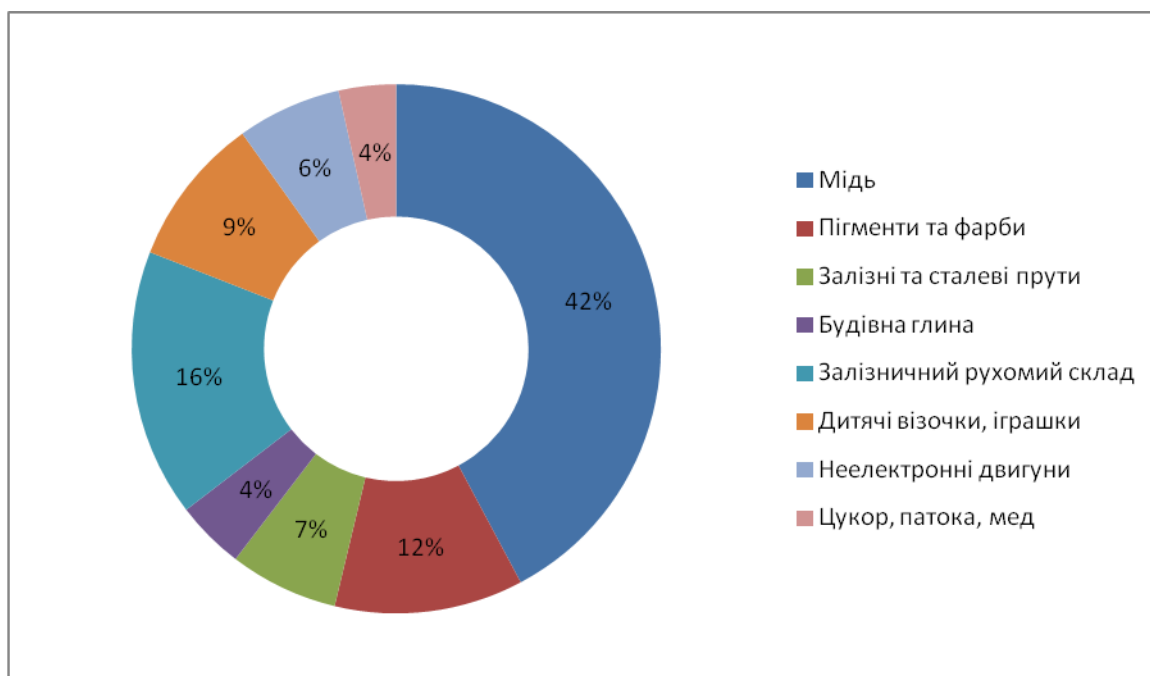

Рис. 4. Структура українського експорту в Канаду, 2019 р.

(Джерело: Державна служба статистики України)

У товарній структурі імпорту з Канади переважають сировинні товари, понад половини обсягу імпорту – вугілля. Продукція фармацевтичної галузі в своїй сукупності становить 10,5%.(рис. 5) [5]:

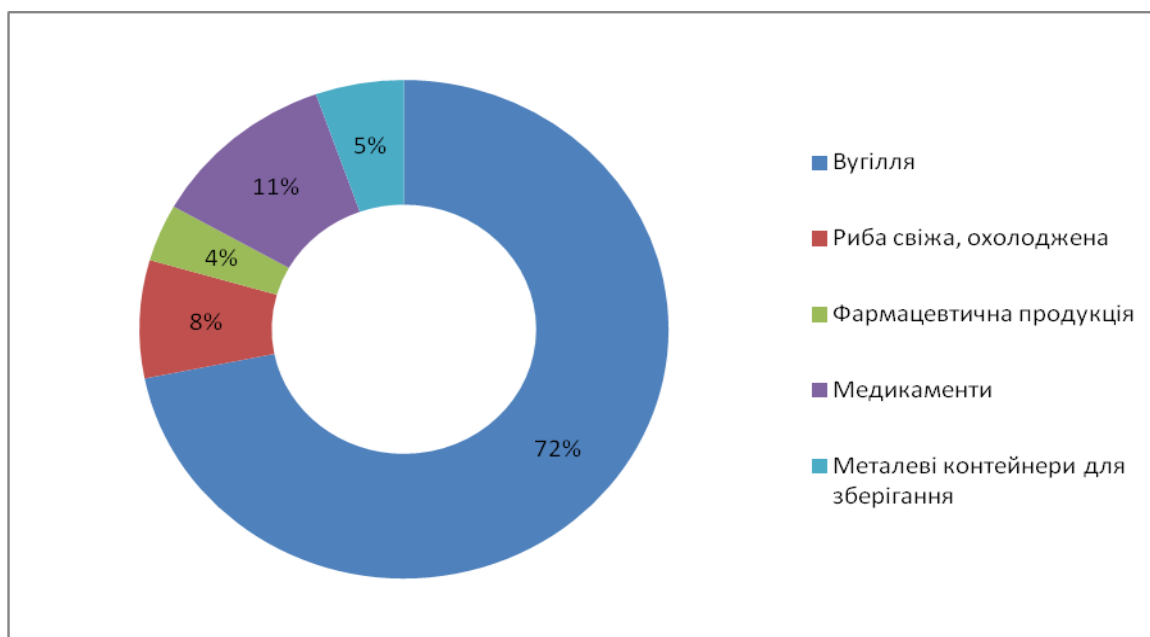

Рис. 5. Структура українського імпорту з Канади, 2019 р.

(Джерело: Державна служба статистики України)

РОЗДІЛ II. КАНАДА ТА УКРАЇНА. ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІСТЬ КОМПРОМІСНОГО ВИРІШЕННЯ

ЗВТ — це, безумовно, плюс, але його ефект не миттєвий. Це не так, що сьогодні зону вільної торгівлі оголосили, а наступного дня туди починають поставляти певні товари чи послуги. Зазвичай це просто поява потенціалу для такого виходу.

А окрім торгівельних бар'єрів існують ще й інші, наприклад, ті самі звички. Якщо ми звикли споживати певний товар з певної країни, часто нам важко стає миттєво переключитися на інший, навіть якщо вони схожі за якістю і ціною.

Якщо подивитися на сусідні з Україною країни, які вступили у ЗВТ, то можна побачити, що миттєвого ефекту ніхто з них не отримав. Згідно теорії економічної інтеграції отримання статичних ефектів, як правило, не перекриває динамічні ефекти. В перспективі перебудова зовнішньоекономічної діяльності достатньо тривалий процес.

Тому, створення ЗВТ позитивний момент, але очікувати на швидке економічне зростання не слід. І, головною причиною, є незначна питома вага кожної країни в зовнішній торгівлі партнера. Зазвичай, це політичний крок, який служить сигналом до готовності України йти на співпрацю, в першу чергу, з міжнародною спільнотою, і зокрема, з північноамериканськими партнерами.

Як вже зазначалось раніше більш реальним є приплив інвестицій з ЄС в Україну задля налагодження таким чином міжнародних стосунків з Канадою. Україна є географічно зручно розташована для таких дій.

Головним завданням уряду на сучасному етапі має бути створення сприятливих умов для вітчизняних виробників і експортерів, аби вони могли постачати свою продукцію на розвинені конкурентні ринки, в тому числі — на канадський.

Для цього необхідно було би, по-перше, лібералізувати процес ліцензування іноземного інвестування при створенні афілійованих компаній за кордоном.

По-друге, створити більш гнучкий контроль за поверненням валютної виручки. Для цього необхідно перекласти відповідальність з підприємств на обслуговуючі їх комерційні банки, але дозволити їм самим вирішувати термін повернення валютної виручки у залежності від галузі в якій працює вітчизняне підприємство.

По-третє, надавати допомогу вітчизняним підприємствам при здійсненні іноземного інвестування в пріоритетні галузі розвитку економіки України.

По-четверте, змінювати сировинну направленість зовнішнього інвестування.

По - п'яте, припинити офшорне інвестування з України.

Здійснивши такі кроки, уряд України зможе досягти з одного боку ліквідувати диспропорції при взаємній торгівлі з Канадою, з іншого боку розкрити свій експортний потенціал на основі підписання Угоди про зону вільної торгівлі з Канадою.

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

Розвиток торгівлі при створенні зони вільної торгівлі актуалізує застосування великої кількості індикаторів оцінювання міжнародної торгівлі. Системи індексів оцінювання торгівлі в рамках інтеграційних угруповань використовуються різноманітними міжнародними організаціями і самими інтеграційними угрупованнями.

Інтенсивність торгівлі між Україною і Канадою можна виміряти на базі індексу інтенсивності двосторонніх торгових потоків. Це дозволить визначити найбільш кращого торгового партнера при прийнятті рішення при виборі торгового партнера на початковій стадії або при розробці рішення підвищення торгових ефектів в торговому блоці [22].

$$I_{ук} = \frac{\frac{E_{ук}}{E_{у}}}{(I_{о} - I_{к})}, \quad (3.1)$$

де $I_{ук}$ – індекс інтенсивності двосторонніх товарних потоків України в Канаду;

$E_{ук}$ – експорту України в Канаду;

$E_{у}$ – експорт України;

$I_{к}$ – імпорт Канади;

$I_{о}$ – загальний обсяг світового імпорту;

$I_{у}$ – імпорт України.

Значення індексу додатне. Чим він більший, тим рейтинг даної країни в якості торгового партнера вищий.

Наступним є індекс інтенсивності регіональної торгівлі і характеризує торгівлю взаємодію всередині зони вільної торгівлі. Він показує ступінь

інтегрованості в торгівлі країн ЗВТ, тобто відображає співвідношення частки внутрішньорегіональної торгівлі з часткою цих країн у світовій торгівлі [12].

$$RTI = \frac{\frac{E_{звт} + I_{звт}}{E_y + I_y}}{E_o + I_o - (E_y + I_y)}, \quad (3.2)$$

де RTI – індекс інтенсивності регіональної торгівлі;

$E_{звт}$, $I_{звт}$ – відповідно експорт та імпорт зони вільної торгівлі;

E_y , I_y – відповідно експорт та імпорт України;

E_o , I_o – відповідно світовий експорт та імпорт.

При значенні індексу менше 1 означає, що відбувається торгівля з країнами, які не входять до ЗВТ. При значенні більше 1 – торгівля відбувається в рамках ЗВТ. І це свідчить про високій рівень очікуваних або досягнутих торгових ефектів.

Індекс галузевої тотожності експорту вказує ступінь конкуренції або взаємодоповнюваності експортоорієнтованих галузей економіки країн, які входять в ЗВТ [13].

$$E_T = \sum_g \min \left[\frac{E_{gЗВТ}}{E_{ЗВТ}} * \frac{E_{gy}}{E_y} \right], \quad (3.3)$$

де $E_{gЗВТ}$ – експорт товару g в ЗВТ;

$E_{ЗВТ}$ – загальний експорт ЗВТ;

E_{gy} - експорт товару g Україною;

E_y – загальний експорт України.

Якщо структура експорту однотипна, то вона прагне до 1 і між партнерами по ЗВТ загостриться конкуренція. Якщо значення прагне до 0, то можна очікувати повну лібералізацію торгових відносин і зростання інтенсивності торгівлі в ЗВТ.

Індекс порівняльних переваг окремих товарів вказує окремі переваги окремих товарів (товарних груп), що виготовляються однією з країн ЗВТ [14].

$$I_{пп} = \frac{\frac{E_{gy}}{E_y}}{\frac{E_{gy}}{E_o}}, \quad (3.4)$$

де E_{gy} – експорт товару g Україною;

E_y – експорт України

E_{go} – світовий експорт товару g ;

E_o – світовий експорт.

Даний індекс розглядається як непрямий індикатор тотожності експортної структури. Але відмінність полягає в тому, що він показує порівняльні переваги конкретного виробника (групи виробників), а не галузі.

На основі цього показника можна аналізувати і прогнозувати не тільки статичні ефекти ЗВТ, але й динамічні. Це пов'язано з тим, що наявність конкурентних переваг створює передумови технологічної конвергенції, тобто переміщення виробництва у країну реалізації.

Діапазон значення індексу позитивний і чим більший він від 1, тим більший рівень конкурентоспроможності окремої експортної позиції країни. Він розраховується для окремих товарних позицій, при умові великого розкиду значень індексу збільшується інтегральний ефект.

Індекс комплементарності показує співвідношення імпорту одної країни з експортом другої, тобто наскільки напрями торгових потоків країн ЗВТ можуть доповнювати один одного і покривати взаємні потреби [14].

$$I_c = 1 - \left[\frac{\sum_g abc \left[\left(\frac{I_{gy}}{I_y} - \frac{E_{gk}}{E_k} \right) \right]}{2} \right], \quad (3.5)$$

де I_{gy} – імпорт товару g Україною;

I_y – імпорт України;

E_{gk} – експорт товару g Канадою;

Ек – експорт Канади.

Індекс Грубеля-Ллойда дозволяє оцінити внутрішньогалузеву торгівлю двох країн. Даний індекс визначається як двосторонній обмін товарами у відсотках [14].

$$\text{ІЛГ} = \left(\frac{(\text{Еук} + \text{Іук}) - (\text{Еук} - \text{Іук})}{(\text{Еук} + \text{Іук})} \right) * 100\%, \quad (3.6)$$

де Еук – експорт з України в Канаду;

Іук – імпорт з Канади в Україну.

Даний індекс дозволить визначати в яких саме секторах економіки Україні вигідно розвивати відносини з Канадою.

Таким чином, застосування індексного методу оцінки змін торгівлі при зниженні митних бар'єрів і опосередкованого оцінювання можливих торгових ефектів дозволить сформуванню загальної картини перспектив роботи зони вільної торгівлі.

Модель загальної рівноваги (Computable General Equilibrium, CGE) заснована на функції Кобба-Дугласа, Леонтьєва, вальрасовській рівновазі і еластичності заміщення, дозволяє виміряти величину змін у секторальному та макроекономічному розрізах, що виникають під впливом торгівельної інтеграції. Цю модель використовують при оцінці очікуваних ефектів від ЗВТ, так і для прийняття коригуючих рішень по торгівельній політиці країн або торгового об'єднання під впливом екзогенних факторів [15].

Моделі загальної ринкової рівноваги бувають двох типів: перші – засновані на рівновазі Вальраса і другі – моделі типу «витрати-випуск», розроблені Леонтьєвим. Пізніше їх стали використовувати для оцінки змін торгівельної політики та вимірювання її впливу на економіку країни [15].

При цьому в даній моделі є й істотні недоліки:

- використання цих моделей дозволяє оцінити лише початкове і кінцеве значення вимірювання, упускаючи з виду проміжний перехідний період, який може суттєво впливати на долю інтеграційного співтовариства і коригування торговельної політики для підвищення позитивних статичних ефектів;

- процес розрахунку досить громіздкий, вимагає адаптованої системи програмного забезпечення;

- розрахунок еластичності вимагає оптимізації моделі, її спрощення, що підвищує суб'єктивізм оцінювання, що залежить від вибору дослідника.

У практиці міжнародних оцінок найбільше поширення набуло використання GTAP-моделі (Global Trade Project Analysis Model), що є різновидом моделі загальної рівноваги [16].

Істотна відмінність GTAP-моделі від моделі CGE полягає в тому, що вона формалізована у вигляді міжрегіональної і міжсекторальної моделі загальної рівноваги, що дозволяє оцінити вплив змін торговельної політики в форматі ЗВТ (або будь-якої іншої форми інтеграції) з урахуванням ефекту масштабу при знятті торговельних бар'єрів і при допущенні вільного конкурентного ринку. З теоретичної точки зору дана модель відрізняється від попередньої тим, що вона враховує не тільки функції за CGE моделі, але й допущення Армінгтона [19] про вплив на попит країни походження товару. Тобто дане допущення припускає, що споживач оптимізує свою поведінку (свій попит), виходячи з необхідності підвищувати функцію корисності, – заміщає товари власної країни на імпорт по мірі зміни якості і цін на продукцію. При цьому припущення засноване на наступних обмеженнях: функція заміщення має постійну еластичність, однотипні (гомогенні) товари, коливання цін прагнуть до нуля.

Але найбільш доцільним буде застосування гравітаційних економетричних моделей оцінювання ефектів ЗВТ на Україну і Канаду згідно з умовами підписаної Угоди.

Найбільш поширені моделі кількісної оцінки впливу зміни торговельної політики в рамках ЗВТ в сучасних умовах отримали гравітаційні моделі [17], що обумовлено її точністю, здатністю апроксимувати товарні потоки і тим самим визначати спрямованість і обсяги торгівлі в умовах мінливої торговельної політики.

Гравітаційні моделі дозволяють з високою точністю визначити зміни факторних і залежних змінних, що дає можливість оцінити вплив торговельної політики в умовах ЗВТ.

Недоліком даної моделі є той факт, що просторові оцінки вимагають панельних досліджень, що дає можливість відобразити зв'язку змінних в моделі у часі і виявити індивідуальні ефекти при парному порівнянні.

Узагальнений вид гравітаційної моделі представляє собою нелінійне рівняння натуральних логарифмів змінних [20]:

$$\ln E_{ij} = b_0 + b_1 * \ln GDP_i + b_2 * \ln GDP_j + b_3 * \ln \tau_{ij} + \varepsilon_{ij}, \quad (3.7)$$

де: E_{ij} – експорт з країни і у країну j;

GDP_i і GDP_j – валовий внутрішній продукт в країні і та j відповідно;

τ_{ij} – витрати торгівлі між країнами і та j;

ε_{ij} – випадкова помилка регресії;

b_0 – константа;

b_1, b_2, b_3 – коефіцієнти регресії (еластичності), $b_1 > 0, b_2 > 0$ і $b_3 < 0$.

Частіше в гравітаційних моделях використовують показники валового продукту (загальне значення або на душу населення), експорт та імпорт, а в якості витрат по торгівлі розглядають відстань між торгуючими країнами. Також дані моделі можуть містити показники попиту на внутрішньому ринку та зміни пропозиції за рахунок імпортозаміщення.

Однак гравітаційна модель, як і інші, має свої недоліки. У першу чергу до них варто віднести вибірковість змінних та їх обмежене коло, що не дозволяє враховувати широке коло факторів, що залежать від зміни умов торгівлі у форматі ЗВТ. Також неможливо оцінити зміни добробуту населення та вплив великого кола макроекономічних показників.

Представлені підходи до оцінювання впливу ЗВТ на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств передбачають комплексність аналізу і можуть створити передумови для системного аналізу статичних і динамічних ефектів в умовах зони вільної торгівлі.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Підписання угоди про зону вільної торгівлі України з Канадою вносить ризики лише для українських виробників, які отримають значно вищий рівень конкуренції зі сторони канадської продукції, яка, очевидно, більш масово з'явиться на українському ринку.

Враховуючи різний рівень економічного і соціального розвитку двох країн, сторони будуть застосовувати принцип асиметричності тарифних зобов'язань, що дозволить Україні скасовувати ввізні мита на імпорт більш тривалий час. Це надасть можливість нашій країні адаптувати свою економіку до умов вільної торгівлі.

Існує ризик, що основними напрямками експорту в Канаду стануть сировина і напівфабрикати. Зростання експорту буде досягатися за рахунок товарів з низьким рівнем доданої вартості на шкоду високотехнологічній продукції з більш високим рівнем прибутковості. Сировинна продукція піддається сильним ціновим коливанням, особливо у періоди економічних спадів, що чинитиме істотний вплив на рівень експортних поставок і знижуватиме конкурентоспроможність українського експорту.

Високий рівень конкуренції на ринку Канади може призвести до нездатності українського експортера конкурувати та потребуватиме додаткових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності товару.

Ризик зростання експорту сировинних товарів з низькою доданою вартістю, що в умовах значного коливання цін на сировинних ринках призведе до падіння вартісних показників чистого експорту, а в свою чергу негативно вплине на платіжний баланс і валютний курс.

ЗВТ — це, безумовно, плюс, але його ефект не миттєвий. Це не так, що сьогодні зону вільної торгівлі оголосили, а наступного дня туди починають поставляти певні товари чи послуги. Зазвичай це просто поява потенціалу для такого виходу.

А окрім торговельних бар'єрів існують ще й інші, наприклад, ті самі звички. Якщо ми звикли споживати певний товар з певної країни, часто не

можемо миттєво переключитися на інший, навіть якщо вони схожі за якістю і ціною.

Тому ЗВТ — це позитив, але очікувати, що вона вплине на значне пришвидшення економічного розвитку в Україні, не варто. Це більш політичний жест, оскільки наші обсяги взаємної торгівлі не є значними.

Кабмін та НБУ повинні створити сприятливі умови для українських виробників, аби вони могли постачати свою продукцію на розвинені конкурентні ринки, в тому числі — на канадський.

По-перше, скасування ліцензування інвестицій для створення представництв українських компаній за кордоном.

По-друге, створення більш ліберальних та стабільних умов для повернення валютної виручки. Станом на сьогодні це 180 днів — термін, що унеможливує поставки товарів з відстрочкою платежу, а також під гарантії іноземних контрагентів.

У роботі здійснено удосконалення теоретико-методологічних положень щодо аналізування зони вільної торгівлі між Україною та Канадою на основі системи індикаторів та гравітаційної моделі.

Застосування системи індикаторів дозволить визначити найбільш конкурентоспроможні та перспективні галузі економіки України. Гравітаційна модель дозволить визначити зміни факторних і залежних змінних, що дає можливість оцінити вплив торговельної політики в умовах зони вільної торгівлі.

Представлені підходи до оцінювання впливу ЗВТ на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств передбачають комплексність аналізу і можуть створити передумови для системного аналізу статичних і динамічних ефектів в умовах зони вільної торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб / В.В.Козик, Л.А. Панкова, Н.Б. Даниленко. – 8-ме вид., переробл.і доповн. - К.: Знання, 2011. – 469с. – (Вища освіта ХХІ століття).
2. Международная экономическая интеграция : учеб. пособие / М43 под ред. д-ра экон. наук, проф. Н. Н. Ливенцева. — М. : Экономистъ, 2006. — 430 с. — (Homo faber).
3. Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою: нові горизонти для українського бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/canada/files/Canada_Brochure2015_v5.pdf.
4. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Канадою [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ca/trade>.
5. Державний комітет статистики України: офіційний сайт / Зовнішня торгівля України товарами та послугами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua> The Global Enabling Trade Report 2016 [Electronic source]. – Access mode: www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2014.pdf.
6. The World Economic Forum is the International Institution for Public - Private Cooperation to shape the global, regional, national and industry agendas [Electronic source]. – Access mode: www.weforum.org.
7. Вільна торгівля з Канадою запрацювала: топ-10 фактів про умови ЗВТ. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/08/1/7069273/>
8. Угода про ЗВТ між Україною та Канадою: символічна чи ефективна? Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/>
9. Ільницька К.О. Співпраця з Канадою в межах зони вільної торгівлі / К.О.Ільницька // 75-та Студентська науково-технічна конференція:

- збірник тез доповідей: секція «Економіка і менеджмент». Жовтень-листопад 2017 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – 772 с. – С. 558-559.
10. Двудіт З.П. Впровадження системи управління якістю як інструмента конкурентоспроможності сучасних підприємств, що спеціалізуються на виготовленні будівельних матеріалів в умовах цифрової економіки // Двудіт З. П., Петришин Н. Я., Ільницька К. О. International Scientific Conference Economy Digitalization: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings, January 24th, 2020. Kielce, Poland: Baltija Publishing. с.34-37.
 11. Trade Statistics in Policymaking. A Handbook of Commonly Used Trade Indices and Indicators / M. Mikic, J. Gilbert. UNESCAP, 2007.
 12. Гурова И.П. «Измерение глобальной и региональной торговой интеграции» // Евразийская экономическая интеграция. 2009. No. 3 (4), С. 60–73. eabr.org/general/upload/docs/publication/magazine/no3_2009/n4_2009_5.pdf.
 13. Plummer M., Cheong D., Hama naka S. Methodology for Impact Assessment of Free Trade Agreements. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank, 2010.
 14. Armington P.S. A Theory of Demand for Products Distinguished by Place of Production // International Monetary Fund Staff Papers. 1969. No. 16. P. 159–176.
 15. Макаров В.Л., Бахтизин А.Р., Сулакшин С.С. Применение вычислимых моделей в государственном управлении. М., 2007. С. 6–8.
 16. Hertel W.T., Walmsley T., Itakura K. Dynamic Effects of the «New Age» Free Trade Agreement between Japan and Singapore // Journal of Economic Integration. 2001. No. 16 (4). P. 445–483.
 17. Maggi G. International Trade Agreements // Handbook of International Economics / ed. By G. Gopinath, E. Helpman, and K. Rogoff . Vol. 4. London : North Holland, 2013.

18. Shepherd B. The gravity model of international trade: A user guide. ARTNeT Gravity Modeling Initiative, UN, 2013.
19. Макаров В.Л., Бахтизин А.Р. О CGE моделях // Лаборатория агентного моделирования. abm.center/publications/?ID=42.